

SZWEDZI W POWSTANIU STYCZNIOWYM

Ambasada Szwecji
Warszawa

Powstanie Styczniowe odbiło się szerokim echem w ówczesnej Europie. Społeczeństwa europejskie z dużą sympatią przypatrywały się walce powstańców. Przez szeregi wojsk powstańczych przeszła liczna grupa obcokrajowców, którzy w imię zasady „za wolność naszą i waszą” podjęli walkę u boku powstańców. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. żyjący powstańcy styczniowi byli uważani za „żywe pomniki bohaterstwa”.

Niniejsza wystawa prezentuje najciekawsze aspekty związane z udziałem Szwedów w powstaniu styczniowym. Poznajcie okoliczności tajemniczego spotkania polskiego wysłannika ze szwedzkim królem, przeczytajcie o propolskich wiecach w szwedzkich miastach, a także o pewnym szwedzkim ochotniku walczącym w szeregach powstańców, który otrzymał od marszałka Józefa Piłsudskiego Krzyż Virtutti Militari.

Tekst wystawy: dr Kamil Kartasiński, kkartasinski.pl

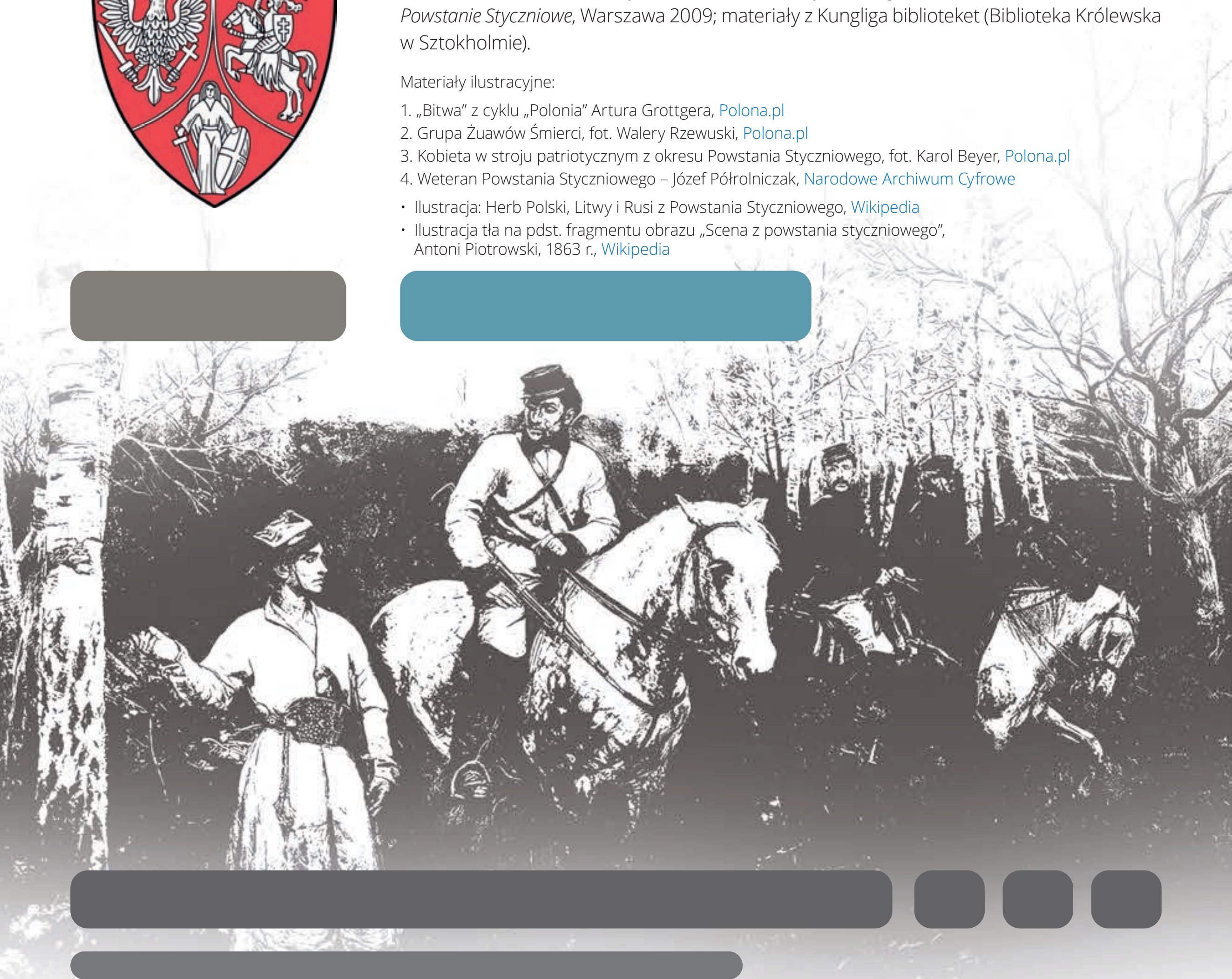
Materiały ilustracyjne pochodzą z Domeny Publicznej, Polona.pl, Wikipedii, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Kungliga biblioteket (Biblioteka Królewska w Sztokholmie), Alvin portal.

Bibliografia: *Wyprawa do Polski. Wspomnienia z czasów postania styczniowego*, red. J. Hera, Warszawa 1996; H. Lindqvist, *Przez Bałtyk. 1000 lat polsko-szwedzkich wojen i miłości*, Poznań 2022; J. Wróblewska, *Szwecja wobec Powstania Styczniowego*, Wrocław 1986; S. Kieniewicz, *Powstanie Styczniowe*, Warszawa 2009; materiały z Kungliga biblioteket (Biblioteka Królewska w Sztokholmie).

Materiały ilustracyjne:

1. „Bitwa” z cyklu „Polonia” Artura Grottgera, Polona.pl
2. Grupa Żuawów Śmierci, fot. Walery Rzewuski, Polona.pl
3. Kobieta w stroju patriotycznym z okresu Powstania Styczniowego, fot. Karol Beyer, Polona.pl
4. Weteran Powstania Styczniowego – Józef Półrolniczak, [Narodowe Archiwum Cyfrowe](http://NarodoweArchiwumCyfrowe.pl)

- Ilustracja: Herb Polski, Litwy i Rusi z Powstania Styczniowego, Wikipedia
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Scena z powstania styczniowego”, Antoni Piotrowski, 1863 r., Wikipedia

Tajemnicze spotkanie ze szwedzkim królem

W lutym 1862 r. przedstawiciel polskiego obozu emigracyjnego „Hotelu Lambert”, Zygmunt Jordan, przybył do Szwecji, aby szukać sojuszników do przyszłej walki z rosyjskim zaborcą. Polski wysłannik spotkał się m.in. z królem Szwecji Karolem XV. Jordan przedstawił władcy sytuację w Królestwie Polskim, która zmierzała do wybuchu powszechnego powstania przeciwko Rosji. Przekonywał szwedzkiego monarchę, że wybuch powstania może być przez Szwedów wykorzystany do odzyskania utraconej w 1809 r. Finlandii, jeśli wypowiedzą wojnę Rosji. Król słynący z propolskich zapatrywań okazał polskiej sprawie gorące wyrazy sympatii.

Jordan rozmawiał także ze szwedzkim ministrem spraw zagranicznych Ludvigem Manderströmem. Minister podkreślił, że oba narody mają wspólnego wroga – Rosję, ale w obecnej sytuacji politycznej nie jest możliwa szwedzka interwencja militarna w sprawie polskiej. Jordanowi udało się jednak nawiązać wiele interesujących kontaktów z wpływowymi osobistościami szwedzkiej socjety, które po wybuchu powstania gorąco zaangażowały się w sprawę polską. Z inicjatywy Polaka w dniu 9 lipca 1862 r. w Sztokholmie odbyły się obchody rocznicy szwedzko-rosyjskiej bitwy pod Połtawą, które przybrały jawnie antyrosyjski charakter.

Materiały ilustracyjne:

1. Zygmunt Jordan (1824-1866) – dowódca wojsk powstańczych w randze generała, związany z polskim środowiskiem emigracyjnym „Hotelu Lambert”, [Polona.pl](https://polona.pl)
2. Karol XV (1826-1872) – król Szwecji i Norwegii w latach 1859-1872, słynący z propolskich sympatii, [Wikipedia.sv](https://wikipedia.sv)
3. Ludvig Manderström (1806-1873) – szwedzki dyplomata i minister spraw zagranicznych w latach 1858-1868, [Wikipedia.en](https://wikipedia.en)

• Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Patrol powstańczy”, Antoni Piotrowski, 1883 r., [Wikipedia.pl](https://wikipedia.pl)

Ambasada Szwecji
Warszawa

Najdłuższe polskie powstanie

Niespełna rok po wizycie Jordana w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. wybuchło Powstanie Styczniowe. Choć insurekcję planowano początkowo na wiosnę, powodem przyspieszenia walk było ogłoszenie tzw. „branki”, czyli przymusowego poboru do wojska rosyjskiego. Rozpoczęła się walka, która trwała blisko dwa lata. W sumie stoczono ponad 1200 bitew i potyczek, a przez szeregi powstańców przeszło blisko 200 tysięcy osób.

Ważną rolę pełniły kobiety, które były sanitariuszkami, kurierkami, a nawet walczyły z bronią w ręku. Walka z lat 1863-1864 przybrała charakter starć partyzanckich. Małe oddziały wojsk powstańczych dokonywały ataków na odosobnione oddziały rosyjskie. Dochodziło także do większych konfrontacji, a do najsłynniejszych możemy zaliczyć bitwę pod Grochowskimi (18.03.1863), Żyrzynem (8.08.1863) oraz Iłżą (17.01.1864).

Powstanie zaczęło chylić się ku upadkowi po aresztowaniu przez Rosjan w kwietniu 1864 r. ostatniego dyktatora powstania Romualda Traugutta. Warto jednak dodać, że ksiądz Stanisław Brzóska, uważany za ostatniego walczącego powstańca, prowadził swoją walkę aż do kwietnia 1865 r. Polskie powstanie zakończyło się klęską. Władze rosyjskie zastosowały liczne represje – konfiskaty majątków, kary śmierci, długoletnie więzienie, przymusową zsyłkę w głąb Rosji oraz bezwzględną rusyfikację.

- Materiały ilustracyjne:
1. Anna Henryka Pustowójtówna (1843-1881) – adiutant dyktatora powstania Mariana Langiewicza, sanitariuszka i kurierka. Illustrerad Tidning, nr 17, 25.04.1863, [Alvin portal](#)
  2. Marian Langiewicz – generał i dyktator powstania styczniowego, wykładowca Polskiej Szkoły Wojskowej w Geuni - Illustrerad Tidning, nr 8, 21.02.1863, [Alvin portal](#)
  3. Polski powstaniec – na rysunku kosyńier wraz ze sztandarem z wizerunkiem polskiego orła. Illustrerad Tidning, nr 8, 21.02.1863, [Alvin portal](#)
  4. Bitwa pod Węgrowem – zwycięskie starcie wojsk powstańczych (3.02.1863), zwane także „polskimi Termopilami” - Illustrerad Tidning, nr 15, 11.04.1863, [Alvin portal](#)
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Epizod z powstania 1863 roku”, Józef Chełmoński, [Wikipedia.pl](#)

Wojowniczy król kontra stonowany rząd

Po wybuchu powstania rząd szwedzki zachował powściągliwość, zajmując postawę wyczekującą. Wynikało to ze świadomości słabości militarnej własnego państwa oraz różnego stanowiska mocarstw zachodnich wobec sprawy polskiej. W trakcie powstania rząd szwedzki wysłał jednak trzy noty dyplomatyczne do Petersburga, wyrażające wsparcie dla sprawy polskiej. W marcu 1863 r. do szwedzkiego portu w Malmö przybył polski statek z ładunkiem broni. Niestety o tym fakcie dowiedziała się rosyjska ambasada w Sztokholmie, która nakazała interwencję. Ostatecznie statek został zarekwirowany.

Król Karol XV, który okazywał bardziej militarne zapędy, pomoc dla powstańców widział w formie dostarczania broni, przesłaniu kadry oficerskiej czy działań sabotażowych wobec Rosji. Szwedzki monarcha mimo chęci podjęcia walki z Rosją, doskonale zdawał sobie jednak sprawę, że nie może jej prowadzić sam, a wraz z którymś mocarstw zachodnich. Poza tym tak poważnej decyzji król zgodnie z konstytucją nie mógł podjąć bez zgody rządu i riksdagu (szwedzkiego parlamentu).

- Materiały ilustracyjne:
1. Powstańczy szpital – Illustrerad Tidning, nr 22, 30.05.1863, [Alvin portal](#)
  2. Powstańcza potyczka – Illustrerad Tidning, nr 37, 12.09.1863, [Alvin portal](#)
  3. Powstańczy kawalerzyści ze sztandarem – Illustrerad Tidning, nr 30, 25.07.1863, [Alvin portal](#)
  4. Scena wykolejenia rosyjskiego pociągu przez powstańców – Illustrerad Tidning, nr 27, 4.07.1863, [Alvin portal](#)
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Ranny powstaniec”, Stanisław Witkiewicz, 1881 r., [Wikipedia.pl](#)

„Zemsta jest świętem prawem
synów Polski w dniu zbawienia
Ojczyzny” – szwedzkie
społeczeństwo a powstanie

Szwedzkie społeczeństwo, podobnie jak reszta Europy, uważnie śledziło przebieg polskiego powstania i okazywało mu dużą sympatię. Szwedzkie dzieci bawiły się w powstańców i „Moskali” (mało które chciało być Rosjaninem), a młode damy grały na fortepianach polskie utwory. W szwedzkiej prasie (o różnych zapatrywaniach politycznych) zamieszczano dziesiątki informacji o czynie zbrojnym powstańców, publikowano wizerunki najważniejszych postaci oraz udostępniano europejskie ryciny obrazujące poszczególne bitwy. Powstawały polskie komitety, które udzielały finansowego i moralnego wsparcia powstańcom.

Tematyka powstańcza pojawiła się także w poezji. Szwedzki poeta Carl Snoilsky napisał w tym czasie kilka wierszy poświęconych Polsce, takich jak: „Polsce”, „Na dzień zbawienia Polski” czy „Wiosna i zima”. W katedrze w Göteborgu odprawiono nabożeństwo w intencji Polski.

- Materiały ilustracyjne:
1. Carl Snoilsky (1841-1903) – szwedzki poeta, autor wierszy dotyczących Polski w latach Powstania Styczniowego, [Alvin portal](#)
  2. Fredrika Bremer (1801-1865) – szwedzka pisarka, jedna z organizatorek powstałego w marcu 1863 r. Komitetu Dam Szwedzkich, którego celem były starania o pozyskanie funduszy dla polskich powstańców, [Alvin portal](#)
  3. Katedra w Göteborgu, gdzie w marcu 1863 r. odbyło się nabożeństwo w intencji Polski. Wzięło w nim udział 1600 osób. [Alvin portal](#)
  4. Książę Konstanty Czarotoryski (1822-1891) – polski polityk i dyplomata związany z Hotelem Lambert, [Wikipedia.pl](#)
  5. Karykatura z czasów powstania styczniowego – Illustrerad Tidning, nr 19, 09.05.1863, [Alvin portal](#)
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Patrol powstańczy”, Maksymilian Gierymski, 1873r., [Wikipedia.pl](#)

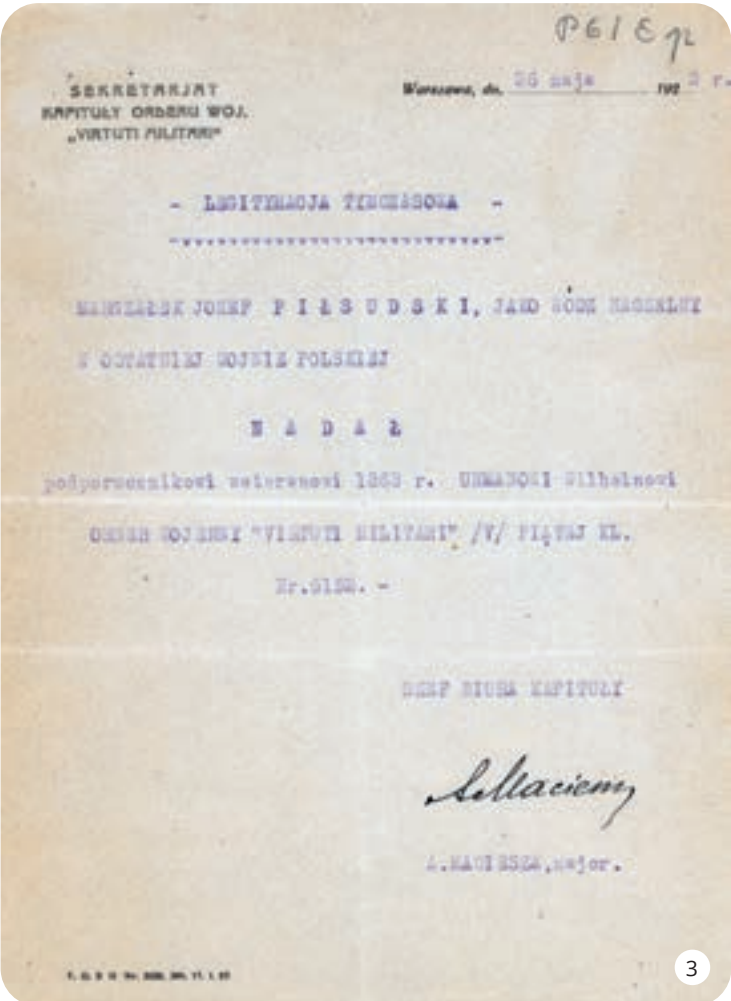
„Jeszcze Polska nie zginęła” – szwedzcy ochotnicy walczący w Powstaniu Styczniowym

Co najmniej kilkunastu Szwedów przybyło na ziemię polskie i wstąpiło do partii powstańczych. Do najślynniejszych szwedzkich powstańców możemy zaliczyć historyka wojskowości Juliusa Mankella oraz kupca Wilhelma Unmanna. Mankell dotarł na ziemię polskie w czerwcu 1863 r. Wziął udział w jednej potyczce, a po rozbiciu oddziału przekroczył granicę rosyjsko-austriacką i trafił do austriackiego więzienia. Dzięki udziałowi w powstaniu poznał swoją przyszłą żonę, Polkę. Co ciekawe, Julius Mankell był przodkiem znanego szwedzkiego pisarza Henninga Mankella.

W lipcu 1863 r. Unmann wraz z dwójką innych Szwedów, po wstąpieniu do powstańczego oddziału dostał się do rosyjskiej niewoli, w której spędził kilka miesięcy. Wydostawszy się z niej kontynuował dalszą walkę w innym oddziale powstańczym, którym miał dowodzić francuski oficer. Po rozwiązaniu jednostki Unmann przebywał w pruskim więzieniu, a następnie powrócił do Szwecji, gdzie w Sztokholmie prowadził sklep. Gdy Polska odzyskała niepodległość, Unmann został odznaczony przez marszałka Józefa Piłsudskiego Krzyżem Virtuti Militari V klasy. W 1923 r. polskie władze przyznały mu stopień podporucznika Wojska Polskiego.

- Materiały ilustracyjne:
1. Pocztówka powstańcza z motywami orientalistycznymi, która w 1864 r. została подарowana Wilhelmowi Unmannowi przez jednego z powstańców, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
  2. Wilhelm Unmann (1841-1924) – szwedzki ochotnik walczący w Powstaniu Styczniowym, jeden z dwóch obcokrajowców odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
  3. Legitymacja tymczasowa orderu Virtutti Militari V klasy Wilhelma Unmana, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
  4. Rysunek witryny sklepu Wilhelma Unmana w Sztokholmie, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
  5. Julius Mankell (1828-1897) – szwedzki major, który walczył w Powstaniu Styczniowym, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu litografii „Bitwa pod Miechowem 17 lutego 1863”, autor nieznan, [Polona.pl](#)

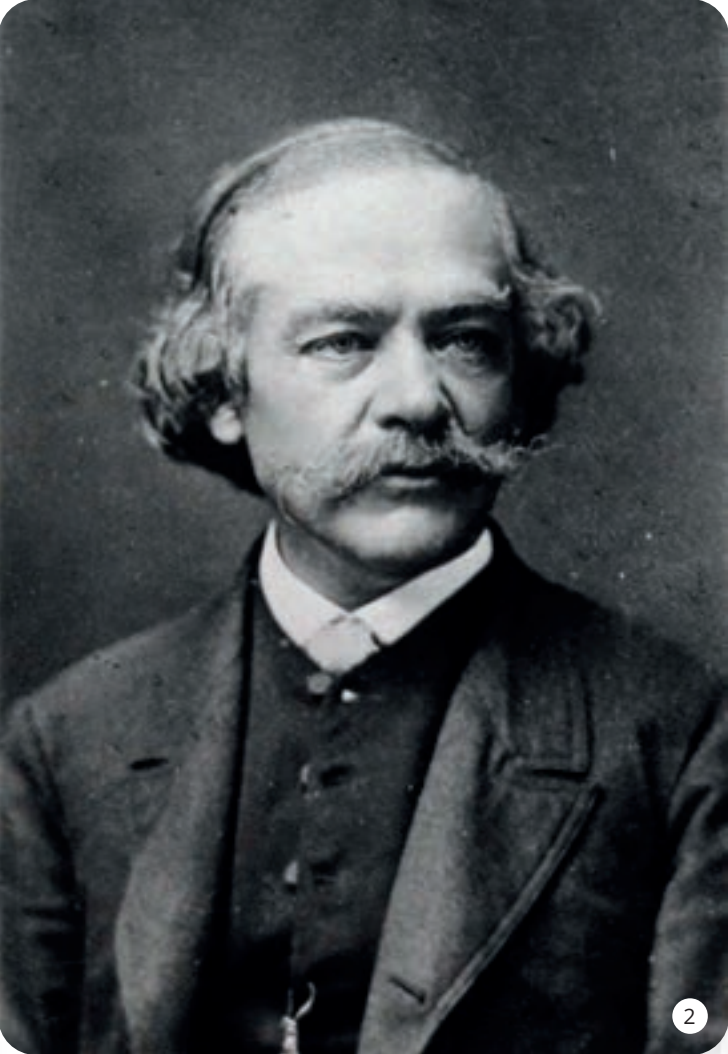

„Szwecja jest wolny kraj i mają sympatię dla nas i naszej sprawy”

Po blisko dwóch latach walki wojska rosyjskie stłumiły powstanie. Wielu z walczących w powstańczych szeregach, aby uniknąć rosyjskich represji, udało się na emigrację, by tam na nowo ułożyć sobie życie. Dla pewnej grupy byłych powstańców nową ojczyzną stało się Królestwo Szwecji, a ślady ich działalności zachowały się do dziś. Przedstawmy sylwetki dwóch z nich – Henryka Bukowskiego i Józefa Demontowicza.

Henryk Bukowski, walczący w 1863 r. na Litwie, odmówił kombatanckiej renty oficerskiej, którą ofiarował mu szwedzki król. Podjął pracę w Bibliotece Królewskiej, później zaś znalazł zatrudnienie u słynnego szwedzkiego złotnika i antykwariusza Christiana Hammera. Z czasem założył własny, cieszący się ogromną popularnością antykwariat. Do jego klientów należeli m.in. członkowie europejskich rodzin królewskich. Założona przez Bukowskiego firma istnieje do dziś jako Dom Aukcyjny „Bukowskis” w Sztokholmie.

Józef Demontowicz, który pełnił m.in. funkcję komisarza Rządu Narodowego w Szwecji, po upadku powstania pozostał na szwedzkiej ziemi. Handlował winem, ciesząc się sympatią i uznaniem zarówno wśród polskich emigrantów, jak i samych Szwedów. Gdy zmarł w 1876 r., jego szwedzcy przyjaciele postawili mu okazały pomnik na katolickim cmentarzu Haga Norra w Sztokholmie, gdzie pochowanych jest wielu Polaków.

Materiały ilustracyjne:

- 1. Henryk Bukowski (1839-1900) – polski powstaniec styczniowy, założyciel szwedzkiego Domu Aukcyjnego „Bukowskis”, [Polona.pl](#)
  - 2. Józef Demontowicz (1823-1876) – polski komisarz Rządu Narodowego w Szwecji w okresie Powstania Styczniowego, [Polona.pl](#)
  - 3. Jedno z pomieszczeń antykwariatu Henryka Bukowskiego w Sztokholmie, [Polona.pl](#)
  - 4. Karykatura z czasów powstania styczniowego, Frihetsvannen, nr 36, 5.05.1863, [Kungliga biblioteket](#) (Biblioteka Królewska w Sztokholmie)
- Ilustracja tła na pdst. fragmentu obrazu „Scena z powstania styczniowego”, Tadeusz Ajdukiewicz, 1876 r., [Wikipedia.pl](#)

